

Oorlogsbelevissen van 1-III-15RA met de 15cm houwitser lang 15

De 15cm Houwitser Lang 15 was een product van de Vickersfabrieken dat gedurende de Eerste Wereldoorlog in het Britse leger zijn diensten had bewezen. Toen nu Engeland na de oorlog zijn verouderde geschut ging afstoten, schafte de Nederlandse regering een aantal (waarschijnlijk 36 stuks) van deze houwitsers aan.

De vuurmond had een gewicht van 5 ton en een bediening van 9 man. De 45 kg wegende granaat werd met gebruikmaking van een 'laadgoot', met handkracht in de vuurmond gebracht. Met een goed geoefende bediening kon een snelvuur van 2 schoten per minuut worden bereikt.

Een zeer belangrijk aspect van de bewapening met de 15/lang 15 was de tractie. 15 RA was in 1940 het enige artillerieregiment dat was gemotoriseerd. De houwitser was bestemd om dienst te doen als legerartillerie, dus als ondersteunende artillerie in het Veldleger. Als zodanig waren dus de dracht en de mobiliteit van groot belang. De maximale dracht was 8400 meter, hetgeen vooral bij een diep gevechtsterrein als gering moet worden beschouwd. Met de mobiliteit was het - zeker in 1939 - maar slecht gesteld. De tractie bestond namelijk aanvankelijk uit tractoren, zoals die ook in de landbouw werden gebruikt: de Fordson en de Cleveland. Dit waren trekkers met de motor onder een aan de zijkanten open kap, met zeer grote wielen met zware, diep geprofileerde banden. Op een zwiepend stalen stoeltje was de aan weer en wind blootgestelde stukrijder gezeten; 's winters in lederen jas en broek over een flinke wollen laag winterondergoed, 's zomers zwetend door de extra hitte van de zich vlak bij hem bevindende zware motor, die een verbruik van ongeveer 1 op 1 had.

Het 15e Regiment Artillerie bestond uit twee Afdelingen van drie batterijen en een derde Afdeling van twee batterijen, met ieder vier van deze houwitsers. Bij een inspectie, kort na de afkondiging van de mobilisatie, bleken de trekkers van het regiment in erbarmelijke toestand te verkeren. Zij waren dermate verouderd en versleten, dat bijvoorbeeld op tal van punten de oorspronkelijke bouten en moeren, die niet meer verkrijgbaar waren, door geworgde stukjes ijzerdraad bleken te zijn vervangen. De accu's waren doorgaans zover uitgeput, dat de motoren slechts door middel van doorverbinding met een goed geladen accu aan de gang konden worden gebracht. Het mocht een gelukkige omstandigheid worden genoemd, dat de gevechtshandelingen niet reeds in 1939 een aanvang namen!

Weliswaar waren moderne trekkers bij de DAF-fabrieken in bestelling, maar de aflevering zou nog wel enige tijd op zich laten wachten.

Terwijl bij de ouderwetse tractoren het bedieningspersoneel in een afzonderlijke vrachtwagen volgde, vormde de nieuwe DAF-trekker bovendien de, met zijzeilen afsluitbare, personeelswagen, met banken voor de stuksbediening. Tevens kon in deze trekker het benodigde hulpmaterieel, zoals trektouwen, handspaken, rijplaten enz., worden meegevoerd. Deze nieuwe tractie beschikte niet alleen over een aantal extra terreinversnellingen, maar was ook voorzien van een, door de motor aangedreven, leerinrichting, waarmee een vastgelopen trekker zich weer vrij kon trekken.

De aflevering verliep echter traag en bovendien was 15 RA niet de enige klant. Dank zij voortdurend aandringen bij de DAF-directie kwamen de trekkers echter eind 1939 af. De stukrijders hadden inmiddels een korte opleiding bij de fabriek genoten en werden voor een voortgezette training onder commando van de luitenant-technisch-opzichter van de Afdeling geplaatst.

De mobiliteit was nu aanzienlijk verhoogd en een stuk moest wel in een extreem moeilijke positie verkeren, wilde een goede chauffeur het niet hieruit kunnen lieren.

15 RA mobiliseerde eind augustus 1939 in Laren N.H. en ging bij de 'concentraties' op 1 september naar Driebergen-Rijsenburg, met bestemming Leger-Artillerie van het IIe Legerkorps (zuidelijk deel van de Grebbelinie). Nauwelijks in Driebergen aangekomen, werd de IIIe Afdeling van het regiment losgekoppeld om reeds de volgende dag te vertrekken naar de mobilisatie-legeringsplaats (vredeslegering) Huis ter Heide als deel van de Leger-Artillerie van het IVe Legerkorps (noordelijk deel van de Grebbelinie). De oorlogsstellingen van het IVe Legerkorps kwamen te liggen bij Leusden, op het landgoed De Treek.

De troep (korporaals en manschappen) van de eerste batterij werd gelegerd in de villa 'Sterrenberg', gelegen in een groot boscomplex tussen de straatweg Huis ter Heide - Amersfoort en het vliegveld Soesterberg. De onderofficieren werden, tezamen met die van Staf III-15 RA en van 2-III-15 RA in een andere leegstaande villa ondergebracht.

Nadat de door kwartiermakers in Huis ter Heide gevorderde villa's nog diezelfde dag bewoonbaar waren gemaakt, ging in de daarop volgende dagen de afdelingscommandant, met de officieren van zijn staf en van de beide batterijen, het terrein verkennen waar volgens de ontvangen aanwijzingen de oorlogsstellingen zouden moeten worden ingericht: voor elke batterij een gevechtstelling en een reservestelling. De meest gewenste en goed gedekte terreinen waren vrij spoedig gevonden.

De Ie batterij - waarover dit relaas verder meer in het bijzonder zal gaan - kreeg een stellingterrein toegewezen op enkele honderden meters achter het aan de weg langs de Leusderheide geleden hotel-restaurant 'Waterloo'. Het was een gemengd terrein: bos, heide en enige ontgonnen perceeltjes bouw- en weiland. Direct naast 'Waterloo' liep een - enigszins - verharde weg het terrein in, die als opmarsweg voor de Afdeling naar de stelling zou moeten dienen. Een tweede, parallel lopende weg lag een paar honderd meter verderop, in de richting van het kruispunt bij hotel 'Quatre Bras'. Beide wegen waren aanvankelijk redelijk berijdbaar. Voor het opmarsgedeelte naar het tussen beide wegen gelegen stellingterrein moesten enkele paden in het bos worden gekapt. Al spoedig werd overgegaan tot een nadere indeling van het stellingterrein, zoals de plaats voor ieder stuk, de commandopost, munitie opslagplaatsen en - op korte afstand gelegen - het U-lappenstation voor de Afdeling. Het voor de inrichting van de stelling benodigde personeel en materieel diende dagelijks uit Soesterberg naar De Treek en weer terug te worden vervoerd. In het legeringsgebouw bleef steeds een wacht achter van 8 à 10 man en tevens de hospitaalsoldaten, kokspersoneel, facteur, monteurs enz. Als hier nog aan toe werd gevoegd een aantal zieken en verlofgangers, dan bleef er voor de stellingbouw amper de helft van de nominale sterkte over. Dit leek echter aanvankelijk geen groot bezwaar. Men veronderstelde namelijk dat het 'inrichten' van de stelling en van de iets achterwaarts gelegen reserve stelling diende te geschieden als voorheen, op de Laarderhei en bij grote manoeuvres elders: vier perceeltjes bos of struikgewas voor de stukken kaalslaan en wat egaliseren, met inachtneming van voorgeschreven tussenruimten en échelonnement; zoveel mogelijk dekking onder bomen en direct vóór elk stuk bomen en kreupelhout kappen voor een vrij schootsveld; verbindingen met de afdelingsstaf aansluiten en een overdekte commandopost. Deze veronderstelling bleek echter onjuist, want toen de batterij al ijverig bezig was de standplaatsen van de stukken en andere posten met piketpaaltjes en touw te

markeren, kwam de Genie roet in het eten gooien! Grote rollen overzichtsschetsen werden nu uitgereikt, vergezeld van gedetailleerde werktekeningen en orders voor de stellinginrichting, waarvan niemand van de betrokkenen ooit had gehoord. Er moesten nu 'geschutstanden' oftewel 'geschutspuiten' voor de vuurmonden worden gebouwd en de werktekeningen dienden behoorlijk te worden bestudeerd. Gelukkig telde de Afdeling onder de officieren enkele ingenieurs en bevonden zich bij de troep wel enkelen uit het aannemersvak, die deze tekeningen konden 'lezen'. Het ging trouwens ook niet alleen om de bouw van geschutspuiten, maar het was per batterij een compleet dorp, met in de grond ingelaten munitiebergplaatsen, een commandopost annex verbindingspost, schuilplaatsen voor het personeel enz., enz. Later bleek dat deze voorschriften reeds sinds jaar en dag bestonden, maar dat zij bij vredesoefeningen in de letterlijke zin des woords een gesloten boek waren gebleven.

Uit de officieren werd nu een 'opperstellingbouwer' aangewezen om het geheel te coördineren en toezicht op de bouw uit te oefenen. In tegenstelling tot de 'klassieke' inrichting van een stelling te velde, behoefde thans met het échelonnement van de stukken vrijwel geen rekening te worden gehouden, aangezien iedere stuksbediening door de hoge aarden wallen voldoende beschermd zou zijn tegen scherven van ontijdige springers van eigen en nevenstuk. Het grondvlak, waarop de vuurmond moest komen te staan, diende natuurlijk voldoende groot te zijn om de bediening de nodige ruimte voor haar werkzaamheden rond het stuk te bieden. De voorkant en zijkanten van de put bestonden uit een beschoeiing van zwaar balkhout met dwarsverbindingen. Tegen het boven de grond - nullijn - uitstekende deel van de houten beschoeiing werd een zware wal van aarde opgeworpen, met een glooiing van 1 op 3, waardoor de zaak behoorlijk vast zat. Dit was dan ook noodzakelijk, aangezien de beschoeiing op zijn minst bestand moest zijn tegen de luchtdruk van het schot. De bodem werd geëgaliseerd en vervolgens bekleed met zwaar en hard beddinghout, bestand tegen de klappen van de staart van de vuurmond. De achterzijde bleef als inrit open. In het lichaam van de wal waren nissen ingebouwd, bestemd voor een 'werkvoorraad' munitie.

De stellingbouw was al een heel eind op weg, toen een genie-officier zich van de uitvoering op de hoogte kwam stellen. Over deze uitvoering was hij al niet geheel tevreden, maar bovendien kwam hij nog mededelen dat er, bij nader inzien, 'enkele wijzigingen' in de tekeningen waren gebracht, die ten gevolge hadden dat alles weer kon worden dichtgegooid en opnieuw met het graafwerk moest worden begonnen. Ingevolge verdere 'modificaties' herhaalde dit zich nog enkele malen, hetgeen een paar Amsterdamse jongens de vraag ontlokte: . . . en wanneer mogen we het nu weer dichtgooien, kapitein?'

Belangrijker echter dan deze bouwkundige perikelen, was de filosofie achter deze wijze van stellingbouw voor wat in feite toch veldgeschut was. Dit paste voor een stellingoorlog of een vastgelopen veldtocht. Men leek uit te gaan van een uiteindelijk gevecht 'tot de laatste man' in de laatste frontlijn, dan wel dat onze Grebbelinie zo hecht en standvastig zou worden verdedigd, dat van een terugtrekkende beweging nooit sprake zou zijn. Maar als het in werkelijkheid toch eens anders zou lopen en de hoofdweerstandslinje en daarmee ook de meer achterwaarts gelegen linies zouden moeten worden teruggenomen? Dan zou dus ook de legerkorpsartillerie achterwaarts moeten worden verplaatst. Hoeveel, was tevoren niet te voorzien. Wel was te voorzien dat in zo'n geval de legerkorpsartillerie een aantal kilometers achterwaarts zeker niet even mooie en veilig gebouwde stellingen zou aantreffen en dus, als er werd doorgevochten, weer op de 'klassieke' wijze stelling zou moeten nemen: ergens op de heide of in een bloeiende bongerd en dan was men dus weer even ver als vóór 1939!

Na een paar maanden hard werken, waren de stellingen voor III-15 RA, op één punt na, gereed, overeenkomstig de eisen als neergelegd in - naar toen pas bleek - het voorschrift 'Gevechtshandleiding 1930, deel I' en in het voorschrift 'Inrichting Stellingen' van 1931, in

1935 gevolgd door het voorschrift no. 33, 'Verzameling van Pionier-Technische Gegevens'. Aan een belangrijk punt van het bouwprogramma was echter nog niet voldaan. Dit betrof de vloeren van de geschutsputen. Tijdens het graafwerk waren karrevrachten bouw materiaal aangevoerd; palen en beschoeiingsdelen, op maat gezaagd. Men had echter nagelaten dit hout tegen verrotting te impregneren, zodat alles, ook de zware beddingbalken, weer moest worden afgevoerd naar de materieeldepots. Toen dit alles, in de carbolineum gezet, weer terugkwam, ontbrak echter het zo belangrijke beddinghout. Als noodmaatregel werd, met instemming van de Legerkorps Artillerie Commandant, besloten bij de Zeister gasfabriek enige karrevrachten sintels te halen, die als solide bodem in de geschutsputen werden gewalst. Er dreigde echter nog een, door niemand voorziene, calamiteit. In het late najaar van 1939 begon het grondwater zo snel te stijgen, dat in de commandopost en andere ingegraven ruimten al spoedig een paar decimeter grondwater kwam te staan. Toen de vorst plotseling intrad, veranderde dit uiteraard in een muurvaste ijsklomp. Met eigen materieel, zoals schoppen (zgn. 'batsen'), houwelen en koevoeten, kon in de hardbevoren grond niets worden uitgericht, zodat C. IV LK, zodra er enige dooi intrad, aan een Amersfoortse aannemer het 'lichten' van alle onderkomens uitbesteedde, hetgeen een vrij kostbare aangelegenheid was. Nadat alles was gelicht, moesten de onderkomens op een enkele decimeters hoger gelegen niveau weer opnieuw worden ingebouwd, hetgeen eveneens alleen maar met het zware materieel van een aannemer kon worden uitgevoerd.

Of het leger beschikte niet over een geologische dienst, dan wel deze had gefaald! Niemand had ook maar één moment gedacht aan een grondwaterstijging in dergelijke zandgrond onder winterse omstandigheden.

Na enkele malen tussentijds alarm in november '39 en april '40, werd het dan in de vroege uren van 10 mei 1940 ernst!

Onder voortdurende Duitse luchtaanvallen op het nabijgelegen vliegveld Soesterberg, werd op het terrein van de villa 'Sterrenberg' de batterij 1-III-15 RA rijklaar gemaakt op definitief stelling te gaan nemen op De Treek, hetgeen om 06.00u was voltooid. Tijdens de rit over de straatweg Huis ter Heide - Amersfoort scheerden de Messerschmitts, die de talrijke, met luchtlandingstroepen geladen Junkers transportvliegtuigen escorteerden bij hun voorgenomen landing op Soesterberg, telkens over het transport heen. De Nederlandse luchtdoelartillerie kwam onmiddellijk om 04.00 uur in actie. Op korte afstand kwamen enkele Junkers brandend naar beneden. Van het dichtsbijzijnde toestel was het gejammer van de inzittenden te horen. De transportvliegtuigen kregen geen kans te landen. De Luchtvaartafdeling Soesterberg had reeds de vorige dag de basis verlaten en deze met allerlei zware obstakels, zoals rioleringsbuizen, onbegaanbaar gemaakt. Na ongeveer twee uur werd de landingspoging opgegeven.

Op de straatweg had gedurende deze operatie de vuurmondcolonne, telkens wanneer een zwerm Messerschmitts kwam overscheren, opgetrokken tot snelheden van 50 km/u, terwijl de - voor vredstijd - toegestane maximumsnelheid slechts 18km/u bedroeg. Het materiaal had het echter gehouden, ook al kraakte het soms in de assen. De stukken waren met een tussenruimte van vijf minuten van 'Sterrenberg' vertrokken en alles was tussen 06.00u en 07.00u in de stelling gereed om de vijand te kunnen ontvangen. Er gebeurde echter niets, totdat om circa 13.00u telefonisch het bevel kwam de batterij - alleen 1-III-15 RA - op te breken en zo snel mogelijk naar Leiden te vertrekken en zich te melden bij Cdt. Westfront Holland in de Rijks H.B.S. aldaar. Bij aankomst bleek men van niets te weten. Na enig telefoneren door de adjudant van de Cdt. Westfront kwam aan het licht dat de batterij aanvankelijk bestemd was voor steun aan de gevechten tegen de Duitsers bij De Haagse Schouw, die inmiddels vrij van vijand was gemaakt. De gehele nacht werd gewacht op nadere orders, die echter pas de

volgende morgen omstreeks 07.00u afkwamen. De batterijcommandant diende zich te melden bij de commandant van een Afdeling Veldartillerie in kasteel Poelgeest. De batterij was bestemd voor steun aan een regiment infanterie dat een aanval moest uitvoeren op het vliegveld Valkenburg. Opdracht werd gegeven. een stelling te verkennen van waaruit vuur kon worden uitgebracht op dit vliegveld, waar zich 34 Duitse transporttoestellen bevonden, met de bemanningen nog aan boord (20 man per vliegtuig), die niet meer konden opstijgen omdat zij in de drassige grond waren weggezakt.

In de Leidse Hout werd stelling genomen, op z'n voor-oorlogs, zomaar eenvoudig op een grasmat, wel met een snel aangebrachte kunstmatige camouflage, maar zonder geschutsputten, ondergrondse commandopost of ook maar iets van dien aard. Er moest aanstonds een - berekend - uitwerkingsvuur op het vliegveld worden voorbereid. Spoedig echter kwam een boodschap van de Afdelingscommandant, dat de Duitse bemanningen inmiddels de toestellen hadden verlaten en zich nu hadden verschanst in de Protestantse Kerk van het dorp Valkenburg. Het voorbereid vuur diende op dit doel te worden verlegd. Na een kwartier kon het eerste uitwerkingsvuur van drie minuten worden afgegeven. Een kwartier later kwam het bevel nogmaals een uitwerkingsvuur van drie minuten af te geven: 'zelfde doel, zelfde gegevens'. Dit betekende dat het eerste vuur kennelijk pal 'erop' had gezeten, hetgeen later door de officier-waarnemer, die zich op de kerktoren van Oegstgeest had bevonden, werd bevestigd.

De volgende morgen werd telefonisch bevolen aanstonds terug te keren naar de stellingen van III-15 RA op De Treek, waar in hei eind van de middag van zondag 12 mei, eerste pinksterdag, werd aangekomen.

In de avond en nacht van zondag op maandag werden nog twee afdelingsvuren op Achterveld en Stoutenburg afgegeven, gevolgd door het bevel binnen de Hollandse Waterlinie terug te trekken. Om 04.00u werd Harmelen bereikt, waar men 's avonds de capitulatie-order ontving.

Hier zou het verhaal over 1-III-15 RA en de Zware Houwitser van 15/lang 15 (hij had hei, ondanks zijn hoge leeftijd, nog uitstekend gedaan) een einde kunnen nemen, ware het niet dat één van de stukken van de 2e batterij ook na de capitulatie nog veel opschudding teweeg bracht en zorgde voor een komische noot! Enkele dagen na de capitulatie kreeg schrijver dezes, die zich nog steeds te Harmelen bevond, opdracht de 8 vuurmonden van III-15 RA als krijgsbuit in te leveren bij de Duitse autoriteiten in de Kromhoutkazerne te Utrecht. Toen de stukken werden verzameld, kwam de batterij-officier van de 2e batterij waarschuwen, dat in een van zijn stukken nog een granaat zat, die bij het laatst afgegeven vuur niet meer was afgevuurd. Niemand wist met zekerheid of er bij het sluiten van de vuurmond zich wel of geen kardoezen en een ontstekingspatroon in bevonden en men wenste niet te riskeren het sluitstuk ter controle te openen. Ook al had men trouwens het sluitstuk willen openen, dan was er bij de gehele afdeling geen uitstoter voorhanden om het projectiel achterwaarts uit de kamer te verwijderen. Het was echter wel zaak er voor te waken dat later, bij het openen door de vijand en een eventuele explosie, geen 'sabotage' zou kunnen worden verweten; met alle gevolgen van dien. Van een grote rode lap werd een vlag gemaakt en duidelijk zichtbaar op de affuit geplaatst. Vervolgens ging het op weg naar Utrecht, waarbij het gevaarlijke stuk, geëscorteerd door een motorrijder, op ruime afstand achter de colonne volgde. In de Kromhoutkazerne werd het geheel overgedragen, waarbij achter het sluitstuk nog een schoolbord werd geplaatst, met het opschrift: 'VORSICHT, PROJEKTIL BEFINDET SICH IM ROHR'. Zo werd de laatste vuurmond daar achtergelaten.

Deze hele zaak was enkele maanden na de demobilisatie al haast weer vergeten, toen de auteur, op zijn kantoor bij de Artillerie Inrichtingen, werd opgebeld door een overste van de DML, met de vraag of hij wist of er in de betreffende houwitser een kardoes en ontstekingspatroon zat. De Duitsers bleken namelijk doodsbenuwd voor dat stuk te zijn. Er viel geen

verstandig woord over te zeggen. Korte tijd later kwam echter een bij de A.I. werkzame luitenant vertellen dat de bezetters de volgende dag met een 15/lang 15 houwitser, waarin zich een projectiel bevond, bij de A.I. zouden komen om deze vervolgens aan de rand van de Zuiderzee, bij fort Pampus, over zee af te vuren. Deze luitenant trok er de volgende dag op uit, met een uit personeel van de geschutswerkplaats samengestelde bediening, gevolgd door een groep Duitsers onder commando van een Feldwebel. Later kwam hij vertellen, dat toen het stuk in stelling was gebracht op een plek waaromheen een muur van rioleringsstukken als dekking was opgebouwd, de Duitsers doodsbenuwd achter deze muur plat op de grond gingen liggen.

Luitenant Van Andel trok aan het aangebrachte afvuurkoord en . . . er gebeurde niets! Een tweede poging had hetzelfde resultaat. Toen haalde hij een onstekingspatroon uit de zak, opende - terwijl de Duitsers alweer plat achter de rioolbuizen lagen - het sluitstuk, bracht de patroon in, sloot de vuurmond en gaf, onder het uitroepen van een `leve de Koningin!' een ruk aan het afvuurkoord. Het schot brandde los en het projectiel dook op een paar kilometer afstand in zee. De Duitsers kwamen - kennelijk opgelucht - weer overeind en verdwenen met onze laatste houwitser, waaruit het laatste schot door een Nederlander was gelost!